

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-65>

УДК 338.242.2

РОЛЬ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

THE ROLE OF COMPETITIVE POTENTIAL IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF A PRODUCTION ENTERPRISE

Черкасова Тетяна Ігорівнакандидат економічних наук, професор,
Державний університет «Одеська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8119-2371>**Сокір Анастасія Олексіївна**студентка,
Державний університет «Одеська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7811-4946>**Cherkasova Tetyana, Sokir Anastasiia**

Odessa Polytechnic State University

У статті розглянуто різні підходи до визначення конкурентного потенціалу підприємства. Визначено, що він націлений на вирішення завдань функціонування та розвитку підприємства через забезпечення зростання його конкурентних переваг. Формування потенціалу підприємства повинно враховувати специфічні характеристики галузі та вибрану модель розвитку підприємства. Виробничі підприємства обирають інноваційно-орієнтовану модель розвитку для забезпечення конкурентоспроможності підприємства на довгостроковому інтервалі. Конкурентний потенціал не є окремою складовою економічного потенціалу підприємства, а характеризує ступінь його розвитку. Запропоновано принципи формування й вимоги до окремих складових конкурентного потенціалу виробничого підприємства. Визначено вплив рівня складових конкурентного потенціалу на забезпечення економічного розвитку підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, конкурентний потенціал підприємства, економічний розвиток, виробниче підприємство, формування складових потенціалу.

В статье рассмотрены различные подходы к определению конкурентного потенциала предприятия. Определено, что он нацелен на решение задач функционирования и развития предприятия через обеспечение роста его конкурентных преимуществ. Формирование потенциала предприятия должно учитывать специфические характеристики отрасли и выбранную модель развития предприятия. Производственные предприятия выбирают инновационно-ориентированную модель развития для обеспечения конкурентоспособности предприятия на долгосрочном интервале. Конкурентный потенциал не является отдельной составляющей экономического потенциала предприятия, а характеризует степень его развития. Предложены принципы формирования и требования к отдельным составляющим конкурентного потенциала производственного предприятия. Определено влияние уровня составляющих конкурентного потенциала на обеспечение экономического развития предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, конкурентный потенциал предприятия, экономическое развитие, производственное предприятие, формирование составляющих потенциала.

The article analyzes the importance of competitive potential to ensure the economic development of the enterprise. The ability of the enterprise to adapt to changes dictated by the external environment, to provide the necessary level of competitive advantage and economic development, is understood as the ability to ensure the competitive development of the enterprise. The important characteristic of the development of the modern manufacturing enterprise is the level of its economic potential. Different approaches to determining the competitive potential of the enterprise are considered. It is determined that the competitive potential is aimed at solving the problems of functioning and development of the enterprise by ensuring the growth of its competitive advantages. The formation of the potential of the enterprise should take into account the specific characteristics of the industry to which it belongs, its inherent characteristics of the formation of the cost chain and features of product markets, the chosen model of enterprise development. The difference between manufacturing enterprises is the need to choose an innovation-oriented model of development as one that ensures the competitiveness of the enterprise in the long run. Competitive

potential should not be considered as a separate component of the economic potential of the enterprise, but as a degree of its development. Its formation requires consideration of the following principles: dynamic compliance of development strategy potential, advanced development of competitive potential to strategic changes, balanced development of components of enterprise potential, dynamic prevention of technological lag, systematic implementation of innovations in various business areas, continuous forecasting of market changes, a combination of financial and sectoral competitiveness of the enterprise. The influence of the level of components of the competitive potential of the production enterprise on ensuring its economic development is determined. It is concluded that the formation and use of competitive potential is the basis for ensuring sustainable competitive activity of a manufacturing enterprise in the long run and its stable economic development.

Keywords: enterprise competitiveness, competitive potential of the enterprise, economic development, manufacturing enterprise, formation of components of potential.

Постановка проблеми. В ринкових умовах для ефективного функціонування, оцінки своїх перспектив на майбутнє та подальшого розвитку окреме підприємство повинно оцінювати та враховувати при прийнятті господарських рішень рівень своєї конкурентоспроможності. Володіючи інформацією про свої конкурентні позиції, підприємства отримують можливість визначити свої переваги, вибрати правильну стратегію і тактику поведінки, адекватну реаліям сучасних ринкових процесів.

Сьогодні стає зрозумілим, що невизначеність та постійні зміни стали відмітними характеристиками сучасного етапу розвитку бізнесу. Саме наявність дієвих механізмів реагування на зміни, які диктує зовнішнє середовище, здатність підприємства адаптуватися до них і забезпечувати при цьому необхідний рівень конкурентних переваг та економічний розвиток, інтерпретують як здатність до забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Однак економічний розвиток завжди пов'язаний з якісними змінами у діяльності підприємства, що є реалізацією функції адаптивності виробничо-господарської системи до змін зовнішнього середовища. Він є результатом економічного зростання, яке, з одного боку, характеризується зростанням обсягів виробництва та споживання конкурентоспроможних товарів, а з другого забезпечує поступово нагромадження питань, вирішення яких потребує змін та суттєвих якісних перетворень, в першу чергу у виробничо-технологічній та управлінській сферах. Характер вирішення цих питань, відповідність до діючої моделі розвитку економіки на макrorівні й забезпечує напрям і темпи економічного розвитку підприємства.

Однією з важливих характеристик розвитку сучасного виробничого підприємства є стан та рівень його потенціалу. Серйозна увага до питань формування потенціалу підприємства пояснюється тим, що саме він має забезпе-

чити перспективні можливості суб'єкта господарювання вижити в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Звідси, на наш погляд, необхідна активізація досліджень щодо питань формування потенціалу підприємства, який забезпечує конкурентоспроможність підприємства як за умов його функціонування, так й розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах становлення інноваційної моделі розвитку економіки країни, сучасного етапу розвитку економіки знань, проблеми розвитку окремого виробничого підприємства, як правило, розглядають під кутом реалізації для нього моделі інноваційного розвитку. Проблемам розв'язання питань, пов'язаних з формуванням сучасної моделі інноваційного розвитку економічних систем різного рівня, присвячена значна кількість праць провідних науковців: Й. Шумпетера, Д. Белла, М. Портера, О. Тоффлера, Ф. Махлупа, В. Геєця, В. Гриньової, С. Ілляшенко [1], Л. Федулової [2], О. Ястремської [3] та інших.

Однак інноваційно-орієнтована діяльність підприємства не обов'язково забезпечує конкурентоспроможність як самого підприємства, так й його продукції, що негативно впливає на рівень його розвитку. Саме тому разом з дослідженнями конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, останнім часом значну увагу стали приділяти питанням визначення особливостей конкурентного потенціалу підприємства. Дослідженнями у цьому напрямі займалися С. В. Близнюк [4], Т. Косянчук, В. Коюда, С. Маркова, О. Федонін, Н. Чухрай, Н. Якименко-Терещенко [5] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Але висвітлення у науковій літературі саме конкурентного потенціалу, його ролі та впливу на розвиток підприємства остається недостатнім. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення сутності цієї дефініції, складових конкурентного потенціалу, задач та механізмів управління їх

формуванням з метою отримання збалансованого впливу на розвиток підприємства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є визначення сучасних особливостей формування конкурентного потенціалу та його значення для забезпечення конкурентоспроможного розвитку виробничого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що термін «конкурентний потенціал» широко використовується в економічній літературі, більшість авторів визнають, що це недостатньо чітко визначене поняття. У багатьох дослідженнях автори приділяють увагу вивченню окремих напрямів використання конкурентного потенціалу, не обґрунтовуючи його структуру та характеристики, що негативно впливає на розробку методичних основ його діагностики.

У сучасній економічній науці існує декілька основних підходів до визначення конкурентоспроможності:

– конкурентоспроможність продукції підприємства є характеристикою конкурентоспроможності самого бізнесу;

– конкурентоспроможність підприємства (бізнесу) визначається наявністю у нього ключових конкурентних переваг, які забезпечують йому вищий рівень прибутку.

Конкурентоспроможність завжди розглядається з точки зору переваг в порівнянні з конкурентами й тому її необхідно розглядати у динаміці. Конкурентоспроможність як продукції, так й підприємства – динамічна характеристика, а оцінка рівня конкурентоспроможності є короткостроковою характеристикою об'єкта оцінки. Успіх у діяльності на довгостроковому інтервалі забезпечує рівень потенціалу підприємства, його конкурентоспроможність та відповідність обраній стратегії.

Р. Фатхутдінов розглядав конкурентоспроможність підприємства як загальну оцінку його конкурентних переваг щодо питань формування потенціалу, рівня та якості задоволення попиту на продукцію підприємства та досягнутого рівня ефективності функціонування господарчої системи, які мають місце на момент чи продовж періоду оцінювання [6]. Окремі автори вважають, що "практично оцінку конкурентного потенціалу дає рівень конкурентоспроможності підприємства" [7], приділяють увагу вибору методів діагностування конкурентоспроможності та вважають, що використання потенціалу характеризує рівень конкурентоспроможності підприємства. Але такий підхід звужує задачі управ-

ління конкурентним потенціалом тільки до питань його використання, що заважатиме рішенням завдань формування потенціалу відповідно обраній стратегії підприємства.

За О.А. Михальченко, "конкурентний потенціал – це реальна та потенційна здатність промислового підприємства формувати збалансований комплекс можливостей, в основу яких покладено результати прогнозування, організації та управління всіма аспектами підприємницької активності для найкращого задоволення потреб кожного окремого учасника бізнес відносин у порівнянні з конкурентами з метою максимізації ефективності функціонування шляхом постійного вдосконалення технологічних рішень та використання усіх ресурсів з урахуванням особливостей сфери діяльності" [8]. Погоджуючись в основному з наданим визначенням, слід відмітити, що окрім вирішення завдань функціонування підприємства, потенціал націлений на вирішення завдань розвитку через забезпечення умов реалізації стратегічних рішень. За своєю суттю, конкурентний потенціал є джерелом нарощення конкурентних переваг підприємства, перетворення в які може статися при правильно побудованій конкурентній політиці.

Розглядаючи місце конкурентного потенціалу в системі управління підприємством, більшість дослідників традиційно вважають його ще одним видом функціонального потенціалу на рівні з виробничим, ринковим, трудовим, управлінським, фінансовим та інноваційним, тобто часткою економічного потенціалу підприємства, що представляється нам не зовсім вірним. Це пояснюється тим, що конкурентний потенціал, направлений на реалізацію функції забезпечення конкурентоспроможності підприємства, включає в себе всі складові ресурсного потенціалу та не може бути розглянутий як окрема його частина. Вважаємо, що більш доцільно розглядати його як ступінь розвитку економічного потенціалу, який формувався з урахуванням специфічних принципів й вимог до окремих його складових та є достатнім для ефективної реалізації стратегії та забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Слід відмітити, що формування потенціалу підприємства повинно урахувати специфічні характеристики галузі, до якої належить окремий суб'єкт господарської діяльності, притаманні їй характеристики формування ланцюжку витрат та особливості товарних ринків, на яких діє підприємство, вибрану модель розвитку підприємства. Саме тому надалі розглядатиме проблему відповідно до особливостей виробничих підприємств.

Відмінною особливістю виробничих підприємств в сучасних умовах господарювання є необхідність вибору інноваційно-орієнтованої моделі розвитку як такої, що забезпечує конкурентоспроможність підприємства на довгостроковому інтервалі. Це пов'язано з різким скороченням життєвого циклу сучасних виробничих технологій, що потребує суттєвого оновлення техніко-технологічної бази виробництва і забезпечення на цій основі довгострокового стійкого зростання продуктивності, постійного моніторингу ринку технологій, забезпечення постійного підвищення якості кадрів, підготовка їх до роботи в нових умовах, постійним розвитком інформаційного забезпечення діяльності підприємства та ін. Тобто на сучасному етапі розвитку економіки рушійною силою, яка забезпечує стійку конкурентоспроможність виробничого підприємства на ринку, виступають знання та здобуті на їх основі інновації (продуктові, процесові, маркетингові, організаційні тощо).

Конкурентний потенціал, сформований як потенціал інноваційно-орієнтованого розвитку, містить невикористані можливості накопичених ресурсів, що можуть бути приведені в дію для досягнення цілей суб'єктів господарювання тільки за умови застосування нового знання у різних сферах діяльності підприємства. Таким чином, тільки підприємство, яке організує свою роботу так, щоб постійно накопичувати та реалізовувати нові знання, формує свою базу знань, яка відповідає обраним напрямкам розвитку підприємства, зможе ефективно та повно реалізувати конкурентний потенціал відповідно прийнятій стратегії розвитку, буде стабільно конкурентоспроможним на сучасному ринку та зможе вписатися в технологічну траєкторію розвитку національної економіки.

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до конкурентоспроможного розвитку в сучасних умовах є його конкурентний потенціал, який сформовано на інноваційній основі, а процес формування конкурентного потенціалу підприємства повинен, на наш погляд, базуватися на наступних принципах:

- принцип динамічної відповідності потенціалу стратегії розвитку;
- принцип випереджального розвитку конкурентного потенціалу до стратегічних змін;
- принцип збалансованого розвитку складових конкурентного потенціалу підприємства;
- принцип динамічного попередження технологічного відставання;

- принцип системного впровадження нововведень у різних сферах підприємницької діяльності;

- принцип поєднання фінансової та галузевої конкурентоспроможності підприємства;

- принцип безперервного прогнозування ринкових змін, формування корпоративної бази даних.

Використання наданих принципів дозволить реалізувати такі основні властивості конкурентного потенціалу, як інноваційність та адаптивність.

Особливе значення має реалізація принципу динамічної відповідності потенціалу підприємства стратегії розвитку, тому ще саме ця вимога забезпечує можливість реалізації стратегії розвитку виробничого підприємства та робить її завдання досяжними, а саму стратегію – переліком конкретних завдань, які мають необхідне ресурсне забезпечення та потребують виконання в певній послідовності. Невід'ємним від цього принципу є принцип збалансованого розвитку складових конкурентного потенціалу промислового підприємства. Слід підкреслити, що збалансований розвиток ми розглядаємо не як однаковий рівень розвитку його складових, а як процес, що забезпечує розвиток всіх складових потенціалу з урахуванням їх сформованих взаємозв'язків, з метою посилення конкурентної позиції підприємства на ринку.

Сутність будь-якого об'єкту та можливі шляхи управління ним найкраще розкриваються через розуміння його структури. Загально прийнятий перелік складових економічного потенціалу підприємства у різних авторів може мати різне підпорядкування в залежності від мети дослідження та оцінки самим автором важливості окремої складової потенціалу. Найчастіше структура економічного потенціалу передбачає наявність таких складових [9]:

- *виробничий потенціал*, який, в свою чергу, включає матеріально-технічний та технологічний;

- *кадровий потенціал*, який ураховує колективний, індивідуальний та груповий потенціал;

- *інтелектуальний потенціал*, який є результатом формування інформаційного, інноваційного та наукового потенціалу підприємства;

- *фінансовий потенціал*, рівень якого залежить від рівня його оперативного-фінансової та інвестиційної складових;

- *підприємницький потенціал*, який є результатом взаємодії ініціативно-ризикового та управлінського персоналу.

Якщо конкурентний потенціал розглядати як ступінь розвитку економічного потенціалу, то слід визначити які вимоги висувають до окремих складових для виконання задачі забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Важливість дослідження проблеми формування та використання конкурентного потенціалу зумовлена роллю останнього у забезпеченні економічного розвитку виробничого підприємства, що має вияв у такому:

– технологічні інновації (продуктові та процесові) є основою забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства та їх впровадження повинні випереджати зміни на товарних ринках;

– інноваційно-орієнтований розвиток конкурентного потенціалу дозволяє підприємству вчасно реагувати на коливання ринкової кон'юнктури, забезпечує зростання прибутковості та доданої вартості. Ефективність основної діяльності у короткостроковому періоді та зростання суми прибутку у довгостроковій перспективі позитивно впливають як на фінансову складову оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства, так й на об'єм та умови залучення фінансових ресурсів інвесторів і кредиторів в основну діяльність компанії, тобто на рівень фінансового потенціалу;

– зміна технологічних процесів та впровадження нових продуктів повинно проходити в умовах, коли часовий інтервал між послідовними новаціями менше життєвого циклу попередньої новації, що позитивно впливає на рівень підприємницького потенціалу;

– постійне оновлення техніко-технологічної бази підприємства забезпечує можливість впровадження випуску нової продукції, зниження витрат на виробництво, гнучкість виробничих процесів, наявність резервів потужності, спроможність комбінувати нове обладнання з наявними технологічними лініями, що позитивно впливає на виробничий потенціал та на спроможність адаптивності до стрімких ринкових змін;

– до кадрового потенціалу висувають вимоги по постійному підвищенню якості трудових ресурсів: необхідно уточнювати фахову та кваліфікаційну характеристику персоналу, яка стане потрібною для роботи на новому обладнанні та виконанні завдань у нових напрямках; працівники повинні бути спроможними як сприймати, так й генерувати нові знання, які необхідні для впровадження нових технологій та ін.;

– до інтелектуальній складовій висувають вимоги, які забезпечують формування, під-

тримання, корегування та розвиток системи корпоративних знань, наявність своєї бази виконання НДДКР або можливості швидкої оцінки та адаптації до умов виробництва зовнішніх наукових та інноваційних рішень.

Особливо слід приділити увагу управлінській складовій потенціалу підприємства. Саме вона створює умови для збалансованого розвитку окремих складових, забезпечує безперервність процесу формування та використання потенціалу відповідно обраної моделі стратегічного розвитку, а головне – забезпечує синергетичний ефект комплексного використання всіх складових потенціалу, що позитивно впливає на його рівень.

Як результат – отримуємо такий рівень потенціалу виробничого підприємства, який дозволяє йому вести ефективну конкурентну боротьбу, оптимально використовувати ресурси, формувати нові конкурентні переваги.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження конкурентного потенціалу та його значення для забезпечення розвитку виробничого підприємства можна зробити наступні висновки:

– конкурентний потенціал є джерелом нарощення конкурентних переваг підприємства. При його формуванні необхідно враховувати специфічні характеристики галузі, до якої належить окремий суб'єкт господарської діяльності, та обрану стратегію розвитку окремого підприємства;

– конкурентний потенціал слід розглядати не як окрему складову економічного потенціалу підприємства, а як ступінь його розвитку. Формування конкурентного потенціалу потребує врахування наступних принципів: динамічності відповідності потенціалу стратегії розвитку, випереджального розвитку конкурентного потенціалу до стратегічних змін, збалансованого розвитку складових конкурентного потенціалу підприємства, динамічного попередження технологічного відставання, системного впровадження нововведень у різних сферах підприємницької діяльності, безперервного прогнозування ринкових змін, формування корпоративної бази даних, поєднання фінансової та галузевої конкурентоспроможності підприємства;

– формування та використання конкурентного потенціалу є основою забезпечення сталої конкурентоспроможної діяльності виробничого підприємства на довгостроковому інтервалі та його стабільного економічного розвитку, якісний рівень складових потенціалу прямо впливає на рівень конкурентних переваг підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. 324 с.
2. Федулова Л. І. Економіка знань : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. Київ, 2009. 600 с.
3. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства : навч. посіб. / за заг. ред.: О. М. Ястремської, Г. В. Верещагіної. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2010. 392 с.
4. Близнюк С. В., Остапенко А. В. Конкурентний потенціал підприємництва як категорія сучасних економічних досліджень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 7. С. 40–42.
5. Якименко-Терещенко Н.В., Николаеш Я.Р. Сутність та принципи розвитку конкурентного потенціалу економічної системи. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 32–35.
6. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. Москва : ИНФРА-М, 2000. 312 с.
7. Косьянчук Т. Ф. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» . Серія «Економіка»*. Острог, 2013. Вип. 23. С. 51–54.
8. Михальченко О.А. Концептуальні основи формування поняття "конкурентний потенціал авіабудівного підприємства". *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Тернопіль : Економічна думка, 2015. Т. 21. № 9–10. С. 48–51.
9. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексик О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 316 с.

REFERENCES:

1. Illjashenko S. M. (2005) *Upravlinnja innovacijnym rozvytkom* [Management of innovative development]. Kyiv: Knjaghynja Oljgha. (in Ukrainian)
2. Fedulova L. I. (2009) *Ekonomika znanj* [Knowledge economy]. Kyiv: NAN Ukrajinu; In-t ekon. ta proghnozuv. (in Ukrainian)
3. Jastremsjka O. M., Vereshhaghina Gh. V. (2010) *Strateghichne upravlinnja innovacijnym rozvytkom pidpryjemstva* [Strategic management of innovative development of the enterprise]. Kharkiv: INZhEK. (in Ukrainian)
4. Blyznjuk S. V., Ostapenko A. V. (2011) Konkurentnyj potencial pidpryjemnyctva jak kateghorija suchasnykh ekonomichnykh doslidzhenj [Competitive potential of entrepreneurship as a category of modern economic research]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, no. 7, pp. 40–42.
5. Yakymenko-Tereshchenko, N. V., Nikolayesh, Ya. R. (2018) Sutnistj ta pryncypy rozvytku konkurentnogho potencialu ekonomichnoji systemy [The essence and principles of development of competitive potential of the economic system]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 2, pp. 32–35.
6. Fatkhutdynov R. A. (2000) *Konkurentosposobnostj: ekonomyka, strateghyja, upravlenye* [Competitiveness: economics, strategy, management]. Moscow: YNFRA-M. (in Russian)
7. Kosjanchuk T. F. (2013) Diagnostyka konkurentnogho potencialu pidpryjemstva [Diagnosis of the competitive potential of the enterprise]. *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija»; «Ekonomika»*, vol. 23, pp. 51–54.
8. Mykhaljchenko O. A. (2015) Konceptualjni osnovy formuvannja ponjattja "konkurentnyj potencial aviabudivnogho pidpryjemstva" [Conceptual foundations for forming the concept of "competitive potential of aviation construction enterprise"]. *Ekonomichnyj analiz – XXI*, no. 9–10, pp. 48–51.
9. Fedonin O. S. (2006) *Potencial pidpryjemstva: formuvannja ta ocinka* [Enterprise potential: formation and evaluation]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)